

Menors

i migrants

*Relat d'una
educadora
en un centre
d'acollida*

MARINA SONADELLAS

Menors i migrants

Menors i migrants

*Relat d'una
educadora
en un centre
d'acollida*

Marina Sonadellas

IV Premi de Periodisme Literari UAB

Aquesta obra ha estat guardonada amb el IV Premi de Periodisme Literari UAB convocat pel Màster en Periodisme Literari, Comunicació i Humanitats de la Universitat Autònoma de Barcelona i Angle Editorial amb un jurat format per Mònica Bernabé, Gemma Casamajó, Begoña Gómez, Esteve Plantada i Rosa Rey.

© 2022 Marina Sonadellas

© 9 Grup Editorial, per l'edició

Angle Editorial

c. Mallorca, 314, 1r 2a B

08037 Barcelona

T. 93 363 08 23

www.angleeditorial.com

angle@angleeditorial.com

Disseny de col·lecció: J. Mauricio Restrepo

Primera edició: juny de 2022

ISBN: 978-84-19017-18-5

DL B 10131-2022

Imprès a Romanyà Valls, SA

No és permesa la reproducció total o parcial d'aquest llibre, ni la incorporació a un sistema informàtic, ni la transmissió en cap forma ni per cap mitjà, sigui electrònic, mecànic, per fotocòpia, per gravació o altres mètodes, sense el permís previ i per escrit dels titulars del copyright.

Taula

Barracons	7
Un hostel a mig camí	47
Hotel	73
Casa rural	105
Epíleg	153
Agraïments	157
Biografia	159

Aquest llibre està dedicat als nois que van formar part de la història del centre, en especial als protagonistes que apareixen en aquest relat. A en Samir, en Hmad i en Mohamed, pels seus esforços quotidians en construir-se un futur, pel recorregut compartit i el vincle que encara avui perdura.

Als companys i companyes amb qui vam construir el projecte del centre, per la seva dedicació i il·lusió dipositada en fer la feina de la millor manera possible, malgrat les dificultats i els trasllats continus que van comportar aquell servei. A l'Ana i el Xavi.

Una dedicatòria merescuda al col·lectiu d'educadors i educadores socials que dia a dia treballen per oferir un acompanyament de qualitat als grups més vulnerables, fent front a la precarietat i la falta de reconeixement.

Barracons

Va ser una oferta inesperada i sobtada. Recordo que, en una barbacoa de diumenge amb uns amics, a una antiga companya de feina li va sonar el telèfon una vegada i una altra. Al final el va agafar i va resultar que era una familiar seva que treballava en una entitat social. «Estem en una situació d'emergència. Tenim quaranta menors estrangers en un poliesportiu i necessitem ja educadors i educadores socials que els atenguin. Ajuda'm a buscar gent que pugui començar demà a les vuit del matí», va demanar. «A algú li interessa?», ens va preguntar la companya.

Quan vaig anar a fer l'entrevista i em van donar l'adreça del centre haig de reconèixer que em vaig sorprendre una mica. Estava acostumada a visualitzar aquest tipus de serveis en entorns més desfavorits, i vaig pensar que suposaria un repte i una oportunitat per a la ciutat. Als meus trenta-cinc anys, i després d'haver passat una llarga tempora-

da a Mèxic coneixent la realitat de les persones migrants provinents de Centreamèrica, explorava ara, a casa, la possibilitat de treballar com a educadora amb joves que migraven sols a la recerca d'un futur millor a Europa; a més a més, les meves inquietuds antropològiques emergien de nou davant una població que, pel poc que sabia, semblava summa-ment diversa i plural en les procedències i els trets culturals. És així com a finals d'estiu del 2018 vaig arribar als barracons d'un antic institut de secundària. Allà es va instal·lar un dels primers centres d'emergència destinats a acollir menors estrangers no acompanyats o sense referents familiars que estaven arribant a la ciutat, que en aquell moment passaven els dies i les nits a les comissaries de policia, entre matalassos de plàstic, cafès solubles i entrepans de màquina, a l'espera de ser traslladats.

Aquests centres es van crear amb la finalitat de portar a terme el que dins el nostre sector s'anomenava *l'atenció immediata*, que tenia l'objectiu de cobrir les necessitats més bàsiques i elaborar un primer diagnòstic de la situació de cada jove per poder fer després una proposta a més llarg termini. En general, aquesta proposta es traduïa o bé en un trasllat a un centre d'acollida o en explorar la presència al territori de possibles familiars que

els acollissin. Es tractava, doncs, de llocs temporals, totalment de pas. En un primer moment el temps d'estada al centre estava calculat en unes setanta-dues hores, màxim una setmana. Jo vaig començar a treballar-hi al mes d'octubre, quan els mitjans de comunicació ja parlaven de les arribades massives i el col·lapse del sistema com a part del llenguatge habitual per referir-se a la realitat d'aquests menors, que ja s'anomenaven «MENAS» (menors estrangers no acompanyats), i xifraven en uns 3.700 els que havien arribat a Catalunya a finals d'any.

L'edifici el formaven uns barracons grisos de dues plantes i un pati d'escola tancat per una reixa blanca que donava al carrer, sense les cistelles de bàsquet i amb dos bancs i una paperera trencada. Hi havia unes quantes finestres, amb uns barrots del mateix color, d'on penjaven gorres de marques falses, tovalloles gastades i samarretes del Primark amuntegades i desordenades les unes sobre les altres, com si fessin esforços per escapolar-se dels reixats. A terra hi havia tapes de iogurt escampades i restes d'embolcalls de brioixeria industrial. Cap cartell fora ni cap referència sobre l'espai, com si fóssim davant d'una obra a mig construir de la qual no se'n coneix la funció. Per dins tot era blanc,

i les parets, buides, afavorien que el so reverberés, i que els sorolls constants del dia a dia es tornessin eixordadors. Els fluorescents presents en tots els espais, també blancs, generaven una lluminositat artificial, gairebé d'hospital. Tot el conjunt encomanava una lleugera sensació d'atordiment i deixadesa.

A la planta baixa, només entrar a l'esquerra, hi havia una petita habitació on solia estar-se el personal de control d'accessos. Davant hi havia la infermeria, dividida per un plafó on tres cadires taronja d'un plàstic dur i fred com la pedra configuraven l'anomenat espai de recepció o acollida per als nois que ingressaven al centre. Després s'obria un passadís a ambdós costats amb la sala de dutxes portàtils al fons, el magatzem de roba i menjar, el lavabo, el despatx de direcció i de l'equip tècnic i, finalment, el menjador, que servia també com a espai polivalent d'activitats. Al pis de dalt hi havia les tres habitacions plenes de lliteres. En un costat n'hi havia dues, on dormien catorze nois en cada una, i a l'altra hi havia els altres trenta. Seixanta en total. Al mig, just davant de l'escala que comunicava les plantes, hi havia tres diminuts lavabos amb dues piques, sense miralls, i la sala d'educadors, que, a més de ser el punt de reunió per a l'equip, era el lloc

on es guardaven les pertinences i la roba dels nois, en caixes de plàstic etiquetades amb el seu nom i el seu número de registre. Per terra i sobre alguna cadira apareixien sempre xanquetes desaparellades i requises vàries, a l'espera que les col·loquessin al seu lloc o les llencessin a les escombraries: fulles d'afaitar, pots de Nocilla de l'esmorzar, tallaungles, ampolles de suc, ambientadors d'esprai... i un llarg etcètera.

El centre es va obrir de manera gairebé improvisada al setembre, com la majoria de serveis semblants en aquella època. Durant les primeres setmanes una bona part del veïnat es va acostar a la porta de l'edifici a la recerca d'alguna persona adulta que els aclarís els dubtes: «Escolta, perdona, tu ets monitora d'aquests nois? Això és una presó per a nens migrants o què és? És que ningú de l'ajuntament ens ha vingut a explicar res», preguntava de manera inquietant una dona d'edat avançada. Era evident que no hi havia hagut ni treball comunitari previ ni sensibilització amb el veïnat, i que tot s'havia anat fent sobre la marxa. Tant l'administració com l'entitat que gestionava el servei al·ludien a l'emergència social i al desbordament del sistema per les suposades arribades massives de menors a la ciutat per tal de justificar la mala gestió inicial.

D'aquesta manera, no van tardar a arribar els clàssics rumors que corrien de boca en boca pel barri i que després es convertirien en titulars freqüents als mitjans de comunicació.

Per un costat, hi havia les persones que acudien escandalitzades al centre a fer-nos saber algunes actituds incíviques dels nois i les seves maneres d'habitar l'espai públic, alertant que el barri s'estava convertint en una petita Melilla i que no ho permetrien. Demanaven sovint parlar amb la direcció i exigien més presència policial a la zona. Per altra banda, també rebíem persones que, amb tota la bona intenció, venien a portar-nos bombons i joguines infantils utilitzades, i que de reüll es miraven els nois amb certa pena i compassió. Ni els uns ni els altres entenien del tot què era aquell lloc ni qui eren aquells adolescents. Les persones més sensibilitzades, conformades en un petit grup organitzat, es van apropar a nosaltres a principis del 2019 amb la voluntat d'intentar fer alguna cosa perquè els nois es vincuessin al barri i el veïnat els pogués conèixer. Aquell va ser l'inici d'una experiència de curt recorregut amb una vintena de persones que vivien al barri i que es va materialitzar en menjars populars a peu de carrer i algunes activitats culturals que van ajudar a normalitzar la

situació i, sobretot, van facilitar que uns i altres es reconeguessin.

Al centre els nanos estaven dividits en quatre grups de quinze, i cada un dels grups tenia dos educadors o educadores de referència per torn, és a dir, dos al matí, dos a la tarda, dos a la nit i dos al cap de setmana. Els grups es deien A-B, C, D i E, sense més complicacions. Era obvi que aquestes denominacions no donaven gaire identitat als grups, però resultaven pràctiques i fàcils de recordar per tot-hom, i més tenint en compte que en teoria aquell era un lloc on els nois s’hi estarien poc temps. El cert és que quan vam començar no hi havia cap planificació d’activitats concreta, així que d’entrada es va valorar que el més important era abordar l’aprenentatge de la llengua i fer esport per iniciar una certa rutina.

L’Ana i jo portàvem el primer grup, l’A-B. Ella rondava els trenta i treballant es mostrava maternal i tranquil·la amb els nois, i a més posseïa la gran virtut de tenir una paciència infinita. Se la coneixia per la seva templança i perquè mai li vam sentir un crit. Baixeta com era, els nois sovint li feien bromes, perquè la majoria li treien un parell de caps. Tenia una autoritat irreprotxable basada en la cura i la preocupació a partir de la qual es re-

lacionava amb ells, i a més disposava de bones habilitats per donar classes, i els nois sentien que al seu costat aprenien.

La classe de llengua els nois l'anomenaven «madrasa», que en àrab significa escola. Normalment en fèiem una al matí i una altra a la tarda, bàsicament de castellà en un inici, tot i que amb el temps vam anar introduint el català. A alguns nois els costava entendre la importància d'aprendre tots dos idiomes i hi teníem una lluita constant perquè s'esforcessin igual amb una llengua que amb l'altra. Vam començar els cursos com vam poder, tenint en compte que gairebé ningú de l'equip tenia experiència donant classes i que la diversitat de nivells era total: des dels nois que amb prou feines coneixen l'alfabet i que pràcticament no havien trepitjat una escola fins a fills de classe mitjana que venien amb el batxillerat aprovat i parlaven francès. Per altra banda, en aquell moment al centre hi havia sis nois d'origen subsaharià, cada un d'ells amb la seva pròpia llengua materna, i tres procedents del Pakistan.

Aquell escenari ens generava una certa angoixa perquè no aconseguíem resoldre'l amb prou professionalitat, tot i saber que l'aprenentatge de la llengua era fonamental perquè els nanos es poguessin

desenvolupar aquí, i alhora una de les seves principals motivacions. Malgrat que vam intentar organitzar materials didàctics, fer carpetes en funció dels nivells i pensar eixos temàtics, el cert és que en el dia a dia el que predominava era el caos. Per a l'entitat que gestionava el centre l'alfabetització i l'aprenentatge de l'idioma mai va ser una prioritat; de fet, no hi havia cap projecte educatiu i vam haver de buscar pel nostre compte materials pedagògics en què recolzar-nos. A més, l'entrada i sortida constant de nois del centre per la situació d'emergència que vivien i les urgències diàries, combinades amb la falta de personal i la descoordinació entre torns, ocasionava que moltes vegades les classes no fossin de la millor qualitat.

Els verbs, les parts del cos, el vocabulari bàsic d'una casa, els possessius, els membres de la família, les preposicions de lloc i espai... És a dir, una mica de tot sense gaire metodologia. Fèiem servir fitxes que trobàvem per internet, posàvem en marxa la nostra creativitat i imaginació i en un moment estel·lar vam disposar d'uns quaderns de primària que ens van guiar durant un temps i que alguns nois conservaven a les seves habitacions, cosa que significava que alguna utilitat i valor els trobaven. També utilitzàvem cançons per treballar

l'escolta i la comprensió, iniciativa que va funcionar molt bé, i vam penjar mapes de la Península, de Catalunya, del Marroc i d'alguns països de l'Àfrica subsahariana a l'entrada del centre. Al principi, els nois s'amuntegaven davant els mapes amb l'ànim de compartir i explicar d'on eren i quin havia estat el seu trajecte, per quants països havien passat o quin transport havien utilitzat, i en Samir va marcar amb un retolador negre una línia gruixuda des de Tetuan fins a Algesires, acompanyada de petits dibuixos d'embarcacions i camions.

Va arribar al centre a mitjans de febrer. L'havia portat un matí l'equip de trasllats de la DGAIA, la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència de la Generalitat, juntament amb un altre noi aparentment més gran que ell. Només entrar es va quedar recolzat al costat de la porta de la infermeria amb els ulls oberts com unes taronges mentre mirava al seu voltant en actitud expectant i observadora. Venia amb quatre coses i un mòbil vell a la butxaca. El van fer passar per a la primera entrevista amb el traductor, interrompuda constantment per professionals que venien a buscar medicacions o per nois que tenien visita amb la infermera. Després ens vam disposar a ensenyar-li l'edifici i a presentar-li els seus companys d'habitació.

En Samir era com un peixet que s'escorria, com aquells que quan els agafes fan intents per escapar-se't entre els dits mentre mouen la cua a gran velocitat d'un costat a l'altre. Nerviós, divertit, espontani, sempre somrient i amb una energia infinita, molts professionals afirmaven que s'assemblava al Juan José Ballesta, l'actor de la pel·lícula *El Bola*, per la llum que tenia a la cara i pel seu ample i entremaliat somriure. Era més aviat prim i de pell blanca, esquitxada amb petites pigues, amb uns ulls verds diminuts i expressius i uns cabells castanys arrissats que li coronaven el cap. Mostrava els deixos d'aquells que venen d'una ciutat intensa com Tetuan i que han hagut de sobreviure al carrer, amb l'essència d'un bon fons i un «cor blanc», expressió que utilitzen els nois per referir-se a les persones que posseeixen bondat i noblesa. No tenia filtres a l'hora de comunicar-se i s'encenia com una metxa quan hi havia alguna cosa que el feia enfadar, però si el deixaves tranquil després es reconduïa sol. Quan s'alterava o s'emocionava per algun motiu solia mossegar-se la mà, tirant la mandíbula enrere i obrint molt els ulls; per això hi tenia dos petits cercles plens de blaus. Aquella era la seva particularitat.

Va marxar de casa gairebé sense acomiadar-se. No volia que el veiessin plorar i va preferir avisar la

seva mare i els seus germans un cop ja era a Ceuta. Com molts altres nois, va arribar a la ciutat autònoma sota un camió i després es va llançar a fer un «risky», que consisteix a colar-se en algun cotxe o enganxar-se a les rodes dels camions que puguen als ferris en direcció a la Península. Així va ser com va arribar a Algesires. Li encantava l'esport i tot el que tingués a veure amb les tasques manuals: la mecànica, l'electricitat, la fusteria... De petit havia treballat en diverses feines d'aquest estil i era realment hàbil, i de fet era habitual veure'l deambular pel centre indagant en quines coses ens podia ajudar o sent el primer a donar-li un cop de mà al senyor de manteniment quan es trobava en dificultats. No ens vam equivocar quan vam pensar que de seguida faria amics i que es vincularia amb rapidesa amb l'equip, especialment amb l'Ana i amb mi, que érem les seves educadores referents. El que més li costava era llegir i escriure, tot i que vam trigar a adonar-nos-en perquè es defensava relativament bé en castellà i era molt extravertit i comunicatiu, però havia anat poc a l'escola i l'alfabetització era la seva assignatura pendent. Vam insistir molt que assistís a les classes, però era sumament dispers i si no estaves per ell es distreia amb una mosca.

MARINA SONADELLAS ARAGÜES (Barcelona, 1984) és educadora social de professió i llicenciada en antropologia per la Universitat de Barcelona. Va passar la infància i l'adolescència entre l'Empordà i Mataró i actualment viu a Barcelona. Ha treballat amb diversos col·lectius durant la seva trajectòria professional i els últims anys ha centrat el seu treball en persones migrades i sol·licitants de protecció internacional. A Mèxic, on va viure cinc anys, va cursar la *Maestría en Promoción y Defensa de los Derechos Humanos* (UACM), on va presentar una tesi sobre la migració centreamericana en trànsit pel país i va col·laborar en un alberg d'acollida.

Des de fa uns anys participa en els moviments que defensen el dret a la lliure circulació de les persones i actualment és professora col·laboradora a la Universitat Oberta de Catalunya (UOC) en l'assignatura d'antropologia pedagògica dins el grau d'Educació Social. *Menors i migrants* és resultat de la seva experiència com a educadora durant dos anys en un servei de protecció d'emergència per a infants i joves migrants a Catalunya.